

Stödmateriel om inredning och berikning för försöksdjur

Nationella kommittén för skydd av djur som används för vetenskapliga ändamål vill med detta material stötta dig som arbetar med djur i försök när det gäller val av inredning och berikning.

Inledning

Nationella kommittén har tidigare gjort ett uttalande där vi tydliggör skillnaden mellan inredning och berikning för djur i försök.

Kommittén anser att:

- **Inredning** är resurser i ett djurutrymme som tillgodoser djurens grundläggande behov.
- **Berikning** är resurser som ges till djuren för att förse dem med stimulans utöver deras grundläggande behov.

Du kan läsa hela uttalandet här.

[Uttalande om inredning och berikning för försöksdjur | Sveriges 3R-center \(jordbruksverket.se\)](https://jordbruksverket.se/utl/utl-om-inredning-och-berikning-for-forsoksdjur)

För djurens välfärd är det viktigt att de har tillgång till både inredning och berikning. Vad som utgör inredning och vad som utgör berikning skiljer sig åt mellan olika djurslag. Det är också viktigt att tänka på hur resurserna passar in i det aktuella försöket. Du kan använda detta stödmateriel för att få tips och inspiration när du ska välja inredning och berikning till olika djurslag.

Hur har stödmaterialet tagits fram?

För att samla in underlag till stödmaterialet genomförde Sveriges 3R-center en workshop om inredning och berikning på det årliga mötet för djurskyddsorgan 2025. Under workshoppen fick deltagarna dela och sammanställa tips på inredning och berikning för olika djurslag.

Nationella kommittén och 3R-centret har bearbetat förslagen från workshoppen och de ligger till grund för detta materiel. I arbetet har vi

- justerat formuleringar för att få ett enhetligt språk mellan olika djurslag
- utökat listan för vissa djurslag med relevanta förslag som identifierats för andra djurslag

- lagt till fler konkreta exempel inom vissa typer av berikning, till exempel olika former av bäddmaterial och leksaker.

Kommittén ser detta material som ett levande dokument och tar gärna emot förslag på uppdateringar och tillägg. Kontakta 3R-centret (3Rcenter@jordbruksverket.se) om du har synpunkter eller förslag på hur materialet kan utvecklas.

Vad ingår i stödmaterialet?

Materialet består av listor med förslag på inredning och berikning för olika arter. Det innehåller också information om och hänvisningar till krav gällande inredning och berikning från svensk försöksdjurslagstiftning.

Materialet omfattar de djurslag som diskuterades inom ramen för workshoppen. Ytterligare djurslag kan komma att inkluderas i framtida uppdateringar om behov finns och relevant kunskapsunderlag blir tillgängligt.

Följande djurslag finns med i materialet:

- Mussida 4
- Råtta.....sida 5
- Kaninsida 6
- Grissida 7
- Häst.....sida 8
- Fågelsida 9
- Fisksida 10

Vad säger lagen om inredning och berikning?

De grundläggande krav som svensk försöksdjurslagstiftning ställer på inredning och berikning för försöksdjur återfinns i 15 kapitlet 7–9 §§ Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2025:28) om försöksdjursverksamhet.

Utöver dessa krav finns särskilda bestämmelser för vissa arter, vilka beskrivs i 16–26 kapitlet i samma föreskrifter.

Exempel på krav som föreskrifterna ställer är att försöksdjuren

- ska ha tillgång till lämpligt bäddmaterial samt vilo- och sovplatser så att alla djur kan vila och sova samtidigt
- ska hållas i ett komplext utrymme så att de kan utföra ett brett spektrum av naturliga beteenden
- ska ha tillgång till berikning som är anpassad till deras artspecifika och individuella behov.

Föreskrifterna beskriver inte i detalj hur du ska inreda och berika försöksdjurens miljö. Det finns dock ett allmänt råd till 15 kapitlet 8–9 §§ som säger att de naturliga beteenden som du i första hand bör främja är rörelse, vila, komfort, sysselsättning, födosök, gömställe och socialt umgänge. Vidare anger det allmänna rådet att du kan berika djurens miljö genom att ge möjlighet till fysisk aktivitet, undersökande beteenden, samt finmotoriska och kognitiva aktiviteter som är lämpliga för arten.

Riskbedömning

När du planerar vilken inredning och berikning som du ska använda behöver du göra en samlad bedömning av både djurens och resursernas egenskaper. I de fall djuren ska ingå i försök, måste även förutsättningarna i försöket ingå i bedömningen.

Bedömningen behöver bland annat ta hänsyn till djurens art, bakgrund och ålder, samt till individuella faktorer som till exempel operationssår, känslig hud, nedsatt rörlighet eller inopererade sensorer som sticker ut.

Du behöver också ta hänsyn till egenskaper hos, och eventuella risker med, den inredning eller berikning som du vill använda. Det gäller oavsett om du själv tillverkar resurserna eller materialen eller köper dem från en leverantör. Det kan till exempel handla om dammiga material, material som kan avge ämnen till vatten, material som kan bli vassa om de går sönder eller material som kan försvåra den dagliga tillsynen.

Utifrån din samlade bedömning kan du avgöra vilken inredning och berikning som är lämplig i just ditt specifika sammanhang.

Mus

Inredning

- Bäddmaterial¹
- Bobyggnadsmaterial²
- Hus eller gömslen i sådan omfattning att alla djur kan använda dem samtidigt³
- Möjlighet att gnaga, exempelvis gnagpinne
- Möjlighet att klättra, exempelvis steg

Berikning

- Flera olika typer av bäddmaterial, exempelvis spån och kokosfiber
- Flera olika typer av bobyggnadsmaterial, exempelvis papperstrassel, pappersull, strimlad kartong, hö och halm
- Fler hus eller gömslen
- Olika typer av hus och gömslen, exempelvis upphängt hus
- Fler möjligheter att klättra och balansera, exempelvis rep, gungor och stegar
- Upphöjt område, hylla eller annat som ger fler dimensioner i buren
- Gnagpinnar i olika storlek och form
- Material som doftar, exempelvis gnagpinnar med doft
- Foder som stimulerar naturliga beteenden, exempelvis nötter eller frön som hirs och solros
- Upphängt material (gnagpinnar, bomaterial, annat foder med mera), exempelvis med hjälp av buntband, foderhäck eller upphängda foderbehållare
- Födosök, exempelvis genom foder som sprids i buren eller foderpussel
- Träkulor eller andra leksaker
- Skiljevägg i buren som mössen kan gå runt, exempelvis formad som ett T
- Möjlighet att ha ett avskilt ställe som "toalett"
- Extern lekyta med olika resurser, exempelvis möjlighet att gräva
- Hantering och daglig kontakt med personalen
- Träning genom positiv förstärkning
- Varierad berikning, exempelvis genom ett rullande schema

¹ 15 kap. 7 § SJVFS 2025:28.

² 16 kap. 4 § SJVFS 2025:28.

³ 15 kap. 7 § SJVFS 2025:28.

Råtta

Inredning

- Bäddmaterial⁴
- Hus eller gömslen i sådan omfattning att alla djur kan använda dem samtidigt⁵
- Möjlighet att gnaga, exempelvis gnagpinne
- Möjlighet att klättra, exempelvis stege
- Tillräcklig burstorlek för att kunna utföra naturliga beteenden, exempelvis stå på bakbenen
- Bobyggnadsmaterial vid avel⁶

Berikning

- Flera olika typer av bäddmaterial, exempelvis spån och kokosfiber
- Bobyggnadsmaterial⁷, exempelvis papperstrassel, pappersull och strimlad kartong
- Fler hus eller gömslen
- Olika typer av hus och gömslen, exempelvis upphängt hus
- Fler möjligheter att klättra, exempelvis hängmattor och fler stegar
- Upphöjt område, hylla eller annat som ger fler dimensioner i buren
- Gnagpinnar i olika storlek och form
- Foder som stimulerar naturliga beteenden, exempelvis nötter eller frön som hirs och solros
- Upphängt material (gnagpinnar, bomaterial, annat foder med mera), exempelvis med hjälp av buntband, foderhäck eller upphängda foderbehållare
- Födosök, exempelvis genom foder som sprids i buren eller foderpussel
- Träkulor eller andra leksaker
- Möjlighet att ha ett avskilt ställe som "toalett"
- Öppna burar för att ge tillgång till fler lukter
- Extern lekyta med olika resurser, exempelvis möjlighet att gräva
- Hantering och daglig kontakt med personalen
- Träning genom positiv förstärkning
- Varierad berikning, exempelvis genom ett rullande schema

⁴ 15 kap. 7 § SJVFS 2025:28.

⁵ 15 kap. 7 § SJVFS 2025:28.

⁶ 16 kap. 4 § SJVFS 2025:28.

⁷ 16 kap. 4 § SJVFS 2025:28.

Kanin

Inredning

- Bäddmaterial⁸
- Upphöjt område⁹
- Hus eller gömslen i sådan omfattning att alla djur kan använda dem samtidigt¹⁰
- Möjlighet att gnaga, exempelvis gnagpinne
- Bobyggnadsmaterial vid avel¹¹

Berikning

- Flera olika typer av bäddmaterial, exempelvis spån, hö och halm
- Gnagpinnar i olika storlek och form, exempelvis naturliga kvistar och grenar
- Material som doftar, exempelvis gnagpinnar med doft, färska grönsaker, örter och växter
- Upphängt material (gnagpinnar, bomaterial, annat foder med mera), exempelvis med hjälp av buntband, foderhäck eller upphängda foderbehållare
- Födösök, exempelvis genom foder som sprids i buren, kartonger fyllda med hö och lite pellets eller en aktivitetsboll
- Lösa föremål eller leksaker
- Rör eller tunnlar
- Grävlåda, exempelvis med sand eller papper
- Möjlighet att ha ett avskilt ställe som "toalett"
- Möjlighet att se, höra och känna lukten av andra kaniner vid ensamhållning
- Extern lekyta med olika resurser
- Möjlighet att röra sig på större yta
- Utevistelse
- Hantering och daglig kontakt med personalen
- Träning genom positiv förstärkning

⁸ 15 kap. 7 § SJVFS 2025:28.

⁹ 17 kap. 2–3 §§ SJVFS 2025:28.

¹⁰ 15 kap. 7 § SJVFS 2025:28.

¹¹ 17 kap. 6 § SJVFS 2025:28.

Gris

Inredning

- Bäddmaterial¹²
- Möjlighet att böka
- Värmelampa vid behov, exempelvis i avel

Berikning

- Utomhusvistelse med resurser som möjliggör att reglera kroppstemperaturen¹³, exempelvis dusch, pool, lerbad och bäddmaterial
- Flera olika typer av bäddmaterial, exempelvis spån och halm
- Ytterligare möjlighet att böka, exempelvis i andra material
- Födosök, exempelvis genom foder som sprids i boxen, aktivitetsboll med pellets eller isglass
- Material som doftar, exempelvis leksaker som smetats in med frukt eller krydda
- Lösa föremål eller leksaker, exempelvis kartonger och pappersäcken
- Upphängd höboll
- Fastsatt borste att klia sig på
- Upphängda aktiveringsföremål, exempelvis kedjor, moppar, bjällror
- Möjlighet att blöta ner sig inomhus, exempelvis i dusch eller pool
- Möjlighet att röra sig på större yta
- Extern lekyta med olika resurser
- Hantering och daglig kontakt med personalen
- Träning genom positiv förstärkning
- Varierad berikning, exempelvis genom ett rullande schema

¹² 15 kap. 7 § SJVFS 2025:28.

¹³ Allmänt råd till 2 kap. 2 § djurskyddslagen (2018:1192) som återfinns i 22 kap. 1 § SJVFS 2025:28.

Häst

Inredning

- Bäddmaterial¹⁴
- Syn-, hörsel-, lukt- och känselkontakt med andra hästdjur vid ensamhållning¹⁵
- Möjlighet att dagligen röra sig fritt i naturliga gångarter¹⁶
- Daglig tillgång till grovfoder

Berikning

- Möjlighet att beta sommartid¹⁷
- Flera olika typer av bäddmaterial, exempelvis spån och halm
- Halm, om det inte används som bäddmaterial
- Möjlighet att tugga på andra material än foder i boxen, exempelvis vedträn, granris eller sly
- Födosök, exempelvis med aktivitetsboll
- Okrossbar spegel, så att hästen kan se sig själv
- Gå i flock eller minst i par
- Lösdrift i grupp
- Hage med varierad miljö, exempelvis kuperad terräng, varierat underlag, stockar, sjö eller damm
- Dusch eller kylda områden på sommaren
- Fastsatt borste att klia sig på
- Möjlighet att rulla sig på lämpligt underlag
- Hantering och daglig kontakt med personalen
- Träning genom positiv förstärkning, exempelvis från marken, med ryttare, under tömkörning eller med vagn
- Aktivering utomhus, exempelvis ridning eller promenad

¹⁴ 15 kap. 7 § SJVFS 2025:28.

¹⁵ 22 kap. 2 § SJVFS 2025:28.

¹⁶ 22 kap. 3 § SJVFS 2025:28.

¹⁷ Allmänt råd till 2 kap. 2 § djurskyddslagen (2018:1192) som återfinns i 22 kap. 1 § SJVFS 2025:28.

Fågel

Under den workshop som ligger till grund för detta råd samlade vi in tips och inspiration kring inredning och berikning för fåglar generellt. Olika arter av fåglar har givetvis olika behov av inredning och berikning. Du behöver därför utvärdera de olika förslagen nedan utifrån den specifika art som du planerar att arbeta med.

De krav som finns i lagstiftningen är:

- Zebrafink och duva ska ha möjlighet att flyga kortare sträckor¹⁸
- Tamhöna och duva ska ha tillgång till sittpinnar så att alla kan vila samtidigt¹⁹
- Tamhöna ska ha tillgång till strömedel för att picka, sprätta och sandbada²⁰
- Anka och gås ska ha tillgång till en damm²¹

Resurser som kan fungera som inredning eller berikning för fåglar

- Möjlighet att flyga kortare eller längre sträckor
- Möjlighet att sitta på olika höjder, på pinnar med olika diameter och i olika material
- Sandbad
- Möjlighet att tvätta sig, exempelvis i fågelbad eller dusch
- Bobyggnadsmaterial, exempelvis hö, halm, strimlat papper och kartong
- Gömslen
- Speglar
- Grupphållning eller andra former av social kontakt
- Blandade åldersgrupper eller möjlighet för kycklingar att höra ljudet av vuxna höns
- Leksaker, exempelvis bjällror och kottar
- Födosök, exempelvis med foderboll eller att på annat sätt få arbeta för att få foder
- Buskar och andra växter
- Möjlighet att simma och, när det är relevant dyka, exempelvis i damm eller pool
- Hantering och daglig kontakt med personalen
- Träning genom positiv förstärkning

¹⁸ 23 kap. 2 § SJVFS 2025:28.

¹⁹ 23 kap. 3 § SJVFS 2025:28.

²⁰ 23 kap. 3 § SJVFS 2025:28.

²¹ 23 kap. 4 § SJVFS 2025:28.

Fisk

Nationella kommittén har tidigare tagit fram ett råd gällande inredning för fiskar som hålls i laboratoriemiljö. I rådet finns dels artövergripande rekommendationer, dels specifika rekommendationer för 41 arter eller grupper av arter. Därför fokuserar vi här på resurser som kan fungera som berikning för fiskar.

Läs mer om inredning för fiskar som hålls i laboratoriemiljö i vårt råd.

[Inredning för fiskar som hålls i laboratoriemiljö | Sveriges 3R-center \(jordbruksverket.se\)](https://jordbruksverket.se/inredning-for-fiskar-som-halls-i-laboratoriemiljo)

Resurser som kan fungera som berikning för fiskar

- Bottenmaterial²² eller en bild av bottenmaterial, exempelvis grus
- Gömslen²³, exempelvis grottor
- Rumsliga strukturer som skapar gömställen
- Levande eller konstgjorda växter, på botten eller flytande
- Levande föda, exempelvis Rotifera, Artemia, Mysis
- Lekkamrater för sociala arter, exempelvis överblivna fiskar som tatueras för igenkänning
- Dygnsrytm med "soluppgång" och "solnedgång"
- Varierad vattentemperatur över dygnet för att återspegla fiskartens naturliga cirkadiska temperaturrytm

²² Allmänt råd till 25 kap. 4 § SJVFS 2025:28.

²³ Allmänt råd till 25 kap. 4 § SJVFS 2025:28.